

Данијела РАДОЈЕВИЋ*

НЕКЕ МОРФОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЗАМЈЕНИЦА У ЈЕЗИКУ МЕЂУРАТНЕ ПРИПОВЈЕДАЧКЕ ПРОЗЕ НИКОЛЕ ЛОПИЧИЋА

Апстракт: У раду се анализирају најзначајније морфолошке одлике замјеничких ријечи у језику приповједачке прозе Николе Лопичића, истакнутог представника међуратне црногорске књижевности. Приказане су најзначајније карактеристике именичких и придјевских замјеница, посебно апострофирајући оне које одступају од језика стандарда. Многе особености ове врсте ријечи дијалекатски су условљене и стога се пореде са стањем у црногорским народним говорима, особито говорима пишневог ужег завичајног подручја, али и са стањем у језику других црногорских писаца, како оних који припадају литерарној традицији тако и оних који су дио савремених књижевних токова, утврђујући при том њихове заједничке и диференцијалне црте.

Кључне ријечи: Никола Лопичић, међуратна приповједачка проза, замјенице, именичке замјенице, придјевске замјенице, морфолошке особености, црногорски народни говори

1. Никола Лопичић (1909–1945) један је од најзначајнијих прозних писаца међуратне књижевности на тлу Црне Горе. Иако је његовим стваралачким опусом обухваћена и поезија и драмски и романескни жанр, он је ипак најпознатији по својој приповједачкој прози. Док је за многе значајне прозне писце који су потекли с подручја Црне Горе приповједачка проза међуратног периода представљала почетну фазу у њиховом стваралаштву (Михаило Лалић,

* Мр Данијела Радојевић, Институт за језик и књижевност „Петар II Петровић Његош”, ЦАНУ

Милован Ђилас, Душан Ђуровић), Лопичићев безмало цјелокупни књижевни опус везан је за период између два свјетска рата. У приповијеткама насталим у овом периоду Лопичић је мотивски највише везан за свој завичајни Цеклин, за људе страдалнике, исконски везане за посну земљу. У настојању да што реалистичније представи ликове и колоризира средину коју приказује, сликајући њен менталитет, обичаје и навике, обилато користи дијалекатске елементе у говору својих ликова. Њихова изразита доминација у говору литерарних јунака на свим граматичким нивоима има јасну функцију говорне карактеризације ликова и средине. У овом раду интересују нас морфолошке одлике замјеничких ријечи на корпусу Лопичићеве приповједачке прозе¹, а како смо истакли да су дијалекатске црте присутне на свим нивоима, онда је јасно да и када су у питању замјенице, многе морфолошке особености и одступања од стандарда дијалекатски су условљена.

ИМЕНИЧКЕ ЗАМЈЕНИЦЕ

Личне замјенице

2. У језику међуратне приповједачке прозе Николе Лопичића констатовали смо обличко једначење генитива, акузатива, датива и локатива једнине личних замјеница првог, другог и сваког лица — типичну особину свих црногорских говора², која је присутна код

¹ За корпус смо користили четири књиге сабраних дјела Лопичићеве приповједачке прозе (Н. Лопичић, *Сабрана дела* I, II, III, VI, Стручна књига, Београд, 2002). Прва књига *Сабраних дела* „Сељаци” обухвата 15 приповједака. Друга књига „На камену” садржи 20 приповједака, док трећа књига „Домаће огњиште” доноси 28 до тада необјављених приповједака. Шеста књига „Приповијетке и други списи” садржи 13 приповједака.

^у раду смо, умјесто пуног назива, користили скраћенице: I, II, III, VI, за одговарајућу књигу Сабраних дела из које су ексцерпирани примјери.

² М. Пешикан, Староцрногорски, средњокатунски и љешански говори, СДЗб, књ. XV, Београд, 1965, 152 (у даљем тексту СК-Љ); Б. Милетић, Црмнички говор, СДЗб XI, Београд, 1940, 423–424; М. Стевановић, Источноцрногорски дијалекат, ЈФ XIII, Београд, 1933–1934, 73–74; М. Јовановић, Говор Паштровића, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2005, 355; Д. Ђупић, Говор Бјелопавлића, СДЗб књ. XXIII, Београд, 1977, 81; Л. Вујовић, Мрковићки дијалекат, СДЗб, књ. XVIII, Београд, 1969, 235; М. Пижурица, Говор околине Колашина, Одјељење умјетности, књ. 2, ЦАНУ, Титоград, 1981, 134; Ј. Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, ЈФ XVII, Београд, 1938–1939, 58 (у даљем тексту ГПД); М. Станић, Ускочки говор I, СДЗб, књ. XX, Београд, 1974, 208.

Лопичићевих јунака као средство њихове говорне карактеризације. Издвајамо неке од многобројних примјера из проучаване језичке грађе који то илуструју:

мене живот није досадио (I, 109); *Мене* често прође кроз главу (I, 109); *Куку мене* (I, 147); Не мисли да је *мене* до те твоје сиромаштине (I, 161); *А мене*, вала, што причају није стало (I, 93); *мене* ништа није жа' (I, 107–108); Није *мене* до земље (I, 161); *Мене* је жа' само што та земља гњије (I, 161); *А мене* не треба слика да ме срце заболи (I, 239); *И мене* још сланине да да! (II, 53); *Мене* је теже на срцу кад умре жена него чојак (II, 112); *И мене* се учини да сам доиста велик (VI, 57); *Мене* се та школа попела на главу (II, 238); *Тебе* се, попе, син жени, а? (II, 203); Али би *иједе*, баба, било најбоље да спаваш (II, 229); *Тебе* се каже да на вријеме долазиш (III, 129); Треба *иједе* жена, Грујица (III, 207); *Себе* руке! (I, 124); Не, рече Фриц у *седе* (III, 136).

Ова особина одлика је језика и других црногорских писаца³.

3. Код личних замјеница у дативу и акузативу 1. и 2. лица множине забиљежили смо енклитике *ни*, *ви*, односно *не*, *ве*, што је такође одлика већине црногорских говора⁴, и овако употријеђљене у говору јунака Лопичићевих приповједака имају посебан стилски ефекат. О томе нам свједочи велики број примјера из језика Лопичићеве приповједачке прозе:

а) датив личне замјенице првог лица множине:

И ђаво *ни* опет не да да се с њима не гријешимо (II, 112); Што *ни* образ узимаш, никад га немала! (II, 213); Лијепо си *ни* кућу направила! (II, 265); готов као и сваки од нас да пође уз главицу, па што

³ Б. Остојић, *Језик Пејтра I Пејровића*, ЦАНУ, Титоград, 1976, 144; Р. Биговић-Глушица, *Језик Марка Миљанова*, Културно-просвјетна заједница, Подгорица, 1997, 113; С. Ненезић, *Језик Николе I Пејровића*, Одјељење умјетности, књ. 20, ЦАНУ, Подгорица, 2010, 158–160; М. Тепавчевић, *Језик Стефана Мићрова Љубише*, Одјељење умјетности, књ. 19, ЦАНУ, Подгорица, 2010, 236–237 (код двојице посљедњих констатује се блага превага књижевних облика над дијалекатским).

⁴ У СК-Љ говорима досљедне су форме *ни*, *ви/не*, *ве* (Пешикан, СК-Љ, 152), као и у источноцрногорским говорима (Стевановић, Источноцрногорски, 72–73), црмничком (Милетић, Црмница, 424) и мрковићком говору (Вујовић, Мрковић, 237–238), а присутне су паралелно са стандардним ликовима и у говору околине Колашина (Пижурица, Колашин, 135), ускочком говору (Станић, Ускоци I, 209), Паштровићима (Јовановић, Паштровићи, 357); пивско-дробњачки говор зна само за дативску енклитику *ви* (Вуковић, ГПД, 59).

ни срећа да (I, 287); Видиш, настало *ни* дијете (I, 125); и запјевасмо што *ни* грло даје (VI, 159); Ваља *ни* тражити конак (I, 64);

б) датив личне замјенице другог лица множине:

родио *ви* се чобанин (I, 253); Нека *ви* бог данас помогне! (II, 127); нека *ви* је срећно! (II, 203); Помага' *ви* бог, чељади! (I, 265); Алал *ви* вјера (I, 174); Браво *ви* га (I, 175); Фала *ви*, људи (II, 254); Хвала *ви*, дјецо! (I, 271); А нека *ви* је упомоћ (II, 108); Вала *ви* свијема у село боде у очи та моја пенсија (I, 267); Помага *ви* Бог! (VI, 114); Даћу *ви* ја свијема тољага што сте навалили на мене (VI, 151);

в) акузатив личне замјенице првог лица множине:

још ће *не* потућ' (I, 126); оће без краве да *не* остави (I, 264); Бог *не* убио што смо жене (II, 102); зовни ђевојку и остави *не* саме (II, 182); 'оће ли *не* нагрдит'? (I, 143); А, што *не* нагрди (I, 148); ко *не* житом ранио (II, 123); лијепо ли *не* закла син! (II, 207);

г) акузатив личне замјенице другог лица множине:

Реците, је ли *ве* то учењак наговорио? (II, 256); нека *ве* сунце грије (I, 252); Не зва *ве* у кућу, јадо рођак, а? (III, 267); отац ће *ве* покрит' (III, 265); Мислите ли да ће *ве* цијелу ноћ свијећа чекат'! (I, 148); Људи, ја *ве* не виђу (II, 88); Знадите *ви*, и они који *ве* посла (II, 137).

4. Акузатив личне замјенице трећег лица једнине женског рода забиљежили смо и у форми *ју* у сљедећим примјерима:

Одиста, шта *ју* је то тако дубоко мучило? (VI, 124); Машан *ју* је сустигао (VI, 126); Али сада *ју* је било страх (VI, 39); више ње је била Марија и гледала *ју* је опако (VI, 44); он *ју* је послѣје наставио у хану (III, 65); него да *ју* је узимао готову из живота (III, 302); јер *ју* је трн убо у ногу (III, 303).

5. У језику међуратне приповједачке прозе Николе Лопичића инструментал једнине личне замјенице трећег лица једнине мушког рода употребљава се чешће без покретног вокала, што се поклапа са стањем у црногорским народним говорима⁵:

како *с њим* да проговори? (II, 95); По читаве ноћи разговарао је *с њим* (II, 124); и *с њим* пршуту да му је готовимо и да га 'ранимо

⁵ Пешикан, СК-Љ, 153; Стевановић, Источноцрногорски, 109; Вујовић, Мрковићи, 239.

(I, 67); фатала се неће *с њим!* (II, 199); *Под њим* изваљена земља у отпацама (I, 253); *Под њим* врви свијет (I, 143); *Њод њим* играју и вре мали потоци (III, 119); Да би ико могао *с њим* на лијепе (I, 80); а онда завитла *њим* и тресну о земљу (I, 120); носи *за њим* велики кош (I, 124); Сва је трептала од радости да се *с њим* види (I, 125); говоре *с њим* на равној ноzi (I, 161); искрсавају јатимице *ћред њим* у својој голотињи и витештву (I, 203); *За њим* се показа мала женска глава повезана марамом (I, 225); он примијети да је *ћред њим* Љубица (II, 97); А ће си се *с њим* упознала (II, 156); која је ви-сила *над њим* у колиби (III, 159); све се *ћод њим* тресе (VI, 119).

5.1. Знатно рјеђе ови су примјери са употриједљеним покретним вокалом⁶ на изучаваном језичком корпусу:

тако остаде, јецајући, дуго јецајући и гушећи се *њиме* (III, 83); гра-не се *њиме* обукују (III, 127); витлајући *њиме* у зрак (I, 80); *Њиме* су умотали вољу лијек на рани (I, 141); Обвлада *њиме* нешто необично, неочекивано (II, 100); и вјечито нераздвојан *с њиме* (VI, 22).

5.2. Инструментрал једнине личне замјенице трећег лица једнине женског рода на проучаваној језичкој грађи биљежили смо само у форми без покретног вокала:

гунђао *над њом* неразумне ријечи, опонашајући свјештеника (II, 66); пријечећи јој пут, стао *ћред њом* (II, 219); увече не би нашао *ћред њом* ни мрве (I, 99); Израсте невјеста *ћред њом* (I, 247); ђаво-ли ти се *с њом* играли (III, 219); није се *с њом* сродио (I, 37); *С њом* дођу и горосјече (I, 70); *За њом* је дошла Крстиња (I, 119); он се смије кад *с њом* говори (I, 122); молио је и скидао *ћред њом* капу (II, 107); *С њом* су и оне пошле у гроб (II, 116); све је *ћод њом* било мокро (II, 212); И ти *ш њом* пљујеш мени у дрк (II, 170).

У посљедњем примјеру инструментална синтагма има дијалекатску форму *ш њом*.

Остале именичке замјенице

6. Неријетка је појава мијешања облика именичке замјенице *шиџо* и *шиџа*. Уопштено је правило да облик *шиџа* има упитно и зависно-упитно, а *шиџо* односно, узрочно, поредбено, искључно, вре-

⁶ Исп. слично стање у језику Петра I (Остојић, Петар I, 145) и Николе I (Нене-зић, Никола I, 163–164), С. М. Љубише (Тепавчевић, Љубиша, 243).

менско, допусно и др. значења⁷. Односно-упитна замјеница *шїѠо/шїѠа* јавља се чешће у форми са *-о* у свим значењима и функцијама⁸, што је још једна особина старијих црногорских говора⁹ али и језика старијих црногорских писаца¹⁰. У неким од њих паралелно егзистирају обје форме, у неким је она са *-о* једино у употреби. О употреби замјеница *шїѠа* и *шїѠо* у различитим контекстима имамо потврда и у језику Ћ. Сијарића¹¹. На нашем језичком материјалу забиљежили смо доминантно *шїѠо*. Издвајамо оне примјере гдје употреба такве форме одступа од узуса¹²:

А *шїѠо* је тебе? (I, 61); За име Бога, *шїѠо* је оно? (I, 62); *ШїѠо* ти је, за име Бога (I, 140); не знајући ни сам *шїѠо* се дешава (II, 41); али је чекала *шїѠо* јој случај досуди (I, 113); Обоје чекамо *шїѠо* ће Бог рећ' (I, 113); *ШїѠо* неће невоља од човјека учинити, мислио је Ђукан (II, 292); Али *шїѠо* може Машан када је сам? (I, 72); *шїѠо* би рекао ако сједнем ближе? (I, 90); *ШїѠо* ти је доктор река'? (I, 106); Па *шїѠо* ћемо сад? (I, 148); Ма *шїѠо* ти знаш (VI, 92); Ми сиромаси, ако жена није за рад, *шїѠо* можемо... (III, 210).

6.1. У генитиву ове замјенице регистровани смо и стару форму *чеса* која је присутна код старијих црногорских писаца¹³: Кога се бојиш, *чеса* се бојиш? (II, 228).

7. Замјеница *ко* у косим падежима јавља се у језику Лопичићевих приповједака најчешће са покретним вокалом, што потврђу-

⁷ Што и шта се, по мишљењу М. Стевановића, не разликују само по облику у ужем смислу, већ и по акценту и, што је важније, по функцији у језику (М. Стевановић, Студије и расправе о језику, Универзитетска ријеч, Никшић, 1988, 209).

⁸ Замјеница *шта/што* употребљава се широко у различитим службама: у служби замјенице, у служби везника (или сама или у склопу везничких израза), као алтернативна замјеница који, у служби разних прилога (количински и начински), и у свим тим службама са много изнијансираних значења. З. Радуловић, Употреба именичке замјенице *шта* и *што* у српском језику, у: Пети лингвистички скуп „Бошковићеви дани”, ЦАНУ, Подгорица, 2003, 86.

⁹ Пешикан СК-Љ, 151; Јовановић, Паштровићи, 361; Стевановић, Источноцрногорски, 73; Милетић, Црмница, 427.

¹⁰ Остојић, Петар I, 151; Биговић-Глушица, Миљанов, 116; Ненезић, Никола I, 165; Тепавчевић, Љубиша, 244.

¹¹ В. о томе: Х. Муратагић-Туна, Језик и стил Ћамила Сијарића, ИТП „Дамад”, Нови Пазар, 1998, 70–72.

¹² Ова одлика није стриктно морфолошка појава, већ је морфосинтаксичке природе.

¹³ Остојић, Петар I, 151; Ненезић, Никола I, 166; Тепавчевић, Љубиша, 245.

ју многи примјери из проучаване грађе. Издвајамо неке од најфреквентнијих:

Њега, богоми, ада *која* другога (II, 201); погреб човјека *која* је знао до јуче здрава здравцата (I, 58); *која* се дојиш (II, 228); ти ћеш виђети *која* волим (III, 228); свакоме *која* би видио да сад прође друмом (II, 239); за *која* је знао да ради у општини (III, 121); а *која* се све то тиче (VI, 141); *коме* се они тамо диве (III, 43); удри сабљом, па *коме* тиква, *коме* диња (VI, 155); нема вјере ни у *која* (I, 141); па да видимо *коме* ће се прије дојадит' (II, 160); А да није *коме* крв дужан? (I, 64).

7.1. Изузетак је облик инструментала ове замјенице који је редовно без покретног вокала на изучаваном језичком корпусу:

нека сам ломи главу *с ким* се окућио (I, 88); знало се ко се може *с ким* женит (II, 182); дјежите док вас нијесам ухватио и показао *с ким* се ви шалите (III, 49); Ни *с ким* није разговарао и нико га није смио ни за шта питати (II, 124).

8. Од именичких замјеница сложених са упитно-односном замјеницом за ствари издвајамо општу замјеницу *свашћиа* коју биљежимо са вокалом -о у два примјера:

а чељаде *свашћиа* мисли (I, 107); У *свашћиа* се ово наше дијете ставља (II, 253).

Забилежили смо и интересантан али усамљен примјер генитива ове замјенице *свачеса*: да би од њих било уља у кандилима, свијећа у црквама и *свачеса* што требује (III, 36).

9. На испитиваном језичком корпусу билежимо и форму *чејовић* у значењу „од које породице”: 'Фала ти, а *чејовић* рече да је он? (II, 260).

ПРИДЈЕВСКЕ ЗАМЈЕНИЦЕ

Присвојне замјенице

10. Од присвојних замјеница у језику међуратне приповедачке прозе Николе Лопичића издвајамо треће лице множине гдје имамо изражавање припадности објема формама — *њин* и *њихов*¹⁴:

¹⁴ За разлику од језика Ћ. Сијарића који не познаје облике присвојне замјенице *њин*. Муратагић-Туна, Сијарић, 74.

а) Село опет поче да прича о њиним састанцима (I, 128); јер се њине главе ријетко одмазују (III, 58); и њина дјеца за дјецу господе (III, 288); У њиној кући је било као у зечјој јами (VI, 32); И комшије су знале за њину несрећу, па и њина дјеца која су једнако Јелу вољела (VI, 119); згурен међу гомилом жена изложен њиним погледима (VI, 138); а он још служи њину кућу (I, 227); што је изостајало иза њих изгажено њиним ногама (II, 299); а њина дрвећа осјећају као људи (III, 59); нешто се је у њиној кући мијењало (VI, 41); суров израз лица њину мирноћу (III, 134); била је знак њине пажње (VI, 56); њиних великих жутих бокова (III, 134);

б) То је њихово четврто чељаде (I, 227); То је био израз њихова револта (II, 76); удрише у причу како је њихов во имао дићи (III, 264); упркос њихова наваљивања (II, 223); они су молили да усјеви буду срећа њихова (III, 109); причају му они и муци њиховој (III, 110); Тако се је мрачно ћутало у њиховој кући (I, 225); не могаше ока да склопи од шаркије и њихове пјесме (III, 52); Њихову кретњу, њихова мршава, кошутњава лица, њихов успорен, тежак ход (I, 184); видио се во, њихов во (II, 236).

11. У језику приповједачке прозе Николе Лопичића нијесмо забиљежили форме *њезин* и *њојзин* за које знају црногорски народни говори¹⁵.

12. Неријетко Лопичић у својим дјелима користи облике именичке промјене присвојних замјеница. Најчешће су то облици генитива присвојних замјеница (*њеџов*, *њихов* и *њен*), или пак, што је рјеђи случај, датива или локатива ових замјеница, што илуструју следећи примјери:

обао као и велика погача у прозорима пекаре *њеџова* оца (II, 66); узима са *њена* длана (I, 262); То је био израз *њихова* револта (II, 76); који је у његове ноздрве уносио мирис *њена* врућа зажарена тијела у игри (II, 196); једини пут до хлеба *њену* дјетету! (III, 155); невјешт *њеџову* одласку (I, 265); убио Аћимовића у *њеџову* манастиру (III, 78); као да јој преко *њена* лица прелијеће миришљав, свијетао прамен облака (II, 192); био је радостан због тога *њена* бјекства (II, 217).

¹⁵ Форму *њезин* познају СК-Љ говори, црмнички и источноцрногорски (Пешикан, СК-Љ, 150; Милетић, Црмница, 426; Стевановић, Источноцрногорски, 74) а *њојзин* Црмница и источноцрногорски (Милетић, Црмница, 426; Стевановић, Источноцрногорски, 74).

Већина ових примјера, усљед нијансе архаизираности коју со-
бом носи, стилски је маркирана у односу на стилски неутралне при-
мјере придјевске промјене истих замјеница.

Показне замјенице

13. Показне замјенице мушког рода у првом, другом и трећем
лицу, као и у црногорским говорима и старијег и новијег типа¹⁶, на
изучаваном језичком корпусу биљежимо у лику *ови*, *ѿа*, *они*:

ка' што сад видим *ови* огањ (I, 288); Што ће рећи *ови* Француз (VI,
154); неће јој ни *ови* долазак тако проћи (II, 313); Знам, вала, док-
торе, да је напаст одит уз *ови* крш (II, 299); Знаш ли ти ко је *ѿа*'
Павле? (II, 164); А 'оће ли издржати *ѿа*' пут? (I, 157); Нико, вала,
није ни мислио да ће *ѿа*' во крепат' (I, 148); ни да бог загледа' се у
ѿа' несој (II, 191); *Они* што ти је клобук донио (II, 316); или ће *они*
час обрнути плећа (I, 285); Ја лијепо чујем како *они* Херцеговац, да
му бог поможе, смири станаре (II, 316).

Исте форме показних замјеница познаје и језик других црно-
горских писаца.¹⁷

Ойѿиѿе замјенице

14. Поред стандардних облика придјевске опште замјенице (*сва-
ки*, *свака*, *свако*), у Лопичићевим приповијеткама забиљежили смо
дијалекатске форме¹⁸ *свакоје*, *свакоју*, *свакојем*:

Свакоје, вала, погибе од посла (I, 138); у *свакоју* исту причу (I,
141); и пера разносаше вјетар на *свакоју* страну (III, 50); комади
дрвета велики и тешки а на *свакојем* велика кора (III, 58); и пову-
као дланом преко *свакоје* слике (III, 108).

¹⁶ Пешикан, СК-Љ, 150; Милетић, Црмница, 424–425; Стевановић, Источно-
црногорски, 75; Ђупић, Бјелопавлићи, 83; Вујовић, Мрковићи, 245–246; Пижур-
рица, Колашин, 138; Вуковић, ГПД, 61.

¹⁷ Остојић, Петар I, 147; Биговић-Глушица, Миљанов, 119; Тепавчевић, Љуби-
ша, 248–249. У језику Николе I јављају се форме *ови*, *они*, али показна замјеница
за друго лице има савремени књижевнојезички облик тај (Ненезић, Никола I,
170–171).

¹⁸ Ове форме познају СК-Љ говори, и то углавном у облику средњег рода (Пе-
шикан, СК-Љ, 151).

15. У језику међуратне приповједачке прозе Николе Лопичића забиљежили смо општу замјеницу за каквоћу у форми *свакојака*: По њој је била *свакојака* нечист (II, 234).

Овакви облици нијесу одлика старијих црногорских говора, а сретају се само спорадично у говору колашинске зоне¹⁹.

16. На изучаваном материјалу забиљежили смо у два примјера општу замјеницу за квантитет средњег рода у форми *сво*: Дијете је лежало, под старим кожухом, *сво* у зноју и ватруштини (I, 153); Узесмо им *сво* оружје (III, 169).

Овај замјенички лик не познаје Лопичићево завичајно говорно подручје²⁰.

17. Генитив множине замјенице *сав, сва, све* биљежимо најчешће у старој двојинској форми *свију*, што се као особина срета и у Сијарићевом језику²¹:

Од *свију* у кући прво се пробуди жена (I, 137); Крила се од *свију* и свакога (II, 218); са *свију* страна (II, 50); скоро иза *свију* (II, 54); Из *свију* околних кућа дотрчаше људи (III, 91); Послије *свију* сељака остајала на имању (I, 162); држи и хитрији од *свију* (II, 75); У грудима *свију* војника срце снажно закуца (II, 80); Гледали су га тако самога, далеко од *свију* (II, 82); како је овај бол изнад *свију* других (I, 271); далеко изнад *свију* планина (III, 158); гласно „ура” одјекну код *свију* (VI, 103); Ујутру сам се дигао прије *свију* (III, 176); Дигла се прије *свију* (I, 130); Али се је изнад *свију* драо Иван (III, 233); Није само Маричина него и *свију* нас жеља (VI, 23).

18. Биљежимо и датив и инструментал замјенице *сви* у форми *свијема*:

Даћу ви ја *свијема* тољага што сте навалили на мене (VI, 151); до данас морам *свијема* лично казат (III, 121); јесам, богоми, *свијема*, јесам, па, ето, и тебе, ћетићу (II, 304); Је ли им *свијема* суђено да самују? (I, 126); најприбранија међу *свијема* (II, 102); Пред *свијема* Вукан видје Јошану (I, 180); он пред *свијема* отаћи уједном гласом (I, 248); Вала ви *свијема* у село боде у очи та моја пенсија (I, 267).

¹⁹ Пижурница, Колашин, 141.

²⁰ СК-Љ говори знају само за облик све ове замјенице: Пешикан, СК-Љ, 151.

²¹ Муратагић-Туна, Сијарић, 76.

19. У функцији општих замјеница јавља се и придјев *цио*, што се поклапа са стањем у црногорским говорима²² и са црногорском литерарном традицијом²³:

Цијело је небо горело у огњу (I, 97); Чула сам да си *цијелу* ноћ је-ча' (II, 129); туче по глави, очима, рукама, *цијеломе* тијелу (II, 170); *цијеле* ноћи грицкају (III, 135); проболовала је *цијелу* ту годину (I, 83); кад се *цио* онај народ разишао он приђе ипак њему, Илији (II, 226); *Цио* његов израз лица, одважан, знојав, црвен (II, 150); та медаља дијелила се на *цијелу* чету (VI, 24); и трчи преко *цијелоја* поља (VI, 71); *Цио* свијет ће рећ (I, 81).

Уишћино-односне замјенице

20. У језику приповијетки Николе Лопичића забиљежили смо усамљен а стилски маркиран облик упитно-односне замјенице *чесова*, настао према облику *чеса*: Чамили ту данима, чамили, *чесова* клања, никаквога клања (VI, 152).

21. Иначе, упитно-односна замјеница за каквоћу јавља се у стандардној форми *какав*, *каква*, *какво*:

Треба једном она да зна у *какву* је кућу уљегла (II, 206); као из устију *какве* немани (III, 127); и виђите *какво* ћемо му име даг' (I, 254); као *каква* прозирна трептава вода (II, 153); као *каква* продрта крпа (II, 67); А може ли се рећи за чојка *какав* је, док не умре? (II, 251); О *какво* ти је грло као да си га из горе украла! (III, 241); *Какав* маницац! (I, 62); А *какав* је лук? (I, 107); а за *какав* сам ти ја други рад (I, 108); *какву* ћеш корист од тога имати, несрећни си-не? (III, 189).

Нијесмо забиљежили примјере ових замјеница са старом партикулом *-зи*. И не само ових, иначе ова партикула није заступљена код замјеничких ријечи, за разлику од језика Чеда Вуковића гдје је ова појава широко присутна²⁴.

²² Пешикан, СК-Љ, 151; Милетић, Црмница, 428; Ђупић, Бјелопавлићи, 83; Пижурица, Колашин, 141.

²³ Остојић, Петар I, 150; Биговић-Глушица, Миљанов, 121; Ненезић, Никола I, 174.

²⁴ З. Радловић, Језик и стил Чеда Вуковића, Унирекс, Никшић, 1994, 39.

Остале придјевске замјенице

22. Сходно ријеткој употреби у говорима његовог завичајног подручја²⁵, *неодређене придјевске замјенице* не биљежимо често ни у језику приповједачке прозе Николе Лопичића, а од интересантних примјера издвајамо облик *некоји* у примјеру: машу гранама, *некоји* бијелим марамама (I, 179). Остали примјери неодређених придјевских замјеница облички углавном не одступају од језика стандарда.

23. Одрична замјеница за каквоћу на проучаваном материјалу има стандардни облик *никакав, никаква, никакво*. Облик у мушком роду забиљежен је у неодређеном и одређеном виду:

Али не доби *никакав* одговор (I, 324); не може имати *никакве* користи осим свађе и штете (I, 85); *Никакво* писмено слово нећемо међу собом (II, 107); Све је говорило да нема за то *никаких* препрека (I, 166); али то није *никакав* задах (I, 234); А то није био *никакви* џин из приче (III, 295); Сад више није било *никакве* наде (II, 58); Но она према њему није осјећала *никакву* мржњу (III, 153); Не тражим ја *никаве* милости (III, 160); Значи не носимо *никакав* гријех (III, 237); Њој не изроди ово *никакву* сумњу (VI, 46).

24. Нијесу чести примјери ни придјевских *допусних замјеница* на изучаваном корпусу. Пронашли смо примјере допусне замјенице за квалитет *икакав, икаква, икакво*:

манастир остаде без *икаквоја* догађаја (I, 74); Али се син (...) увече враћао, без *икаквој* успјеха (I, 139); али ће те ти сиромашно дијете, без *икаква* начина, ишта научит (I, 159); када човјек није приправан да прими *икакву* вијест (I, 166); ручале би оне заједно без *икаквој* кокодакања (I, 226); стављала мајци на облоге, али без *икакве* помоћи (II, 103); у моменту без *икакве* плашње, предан ма шта да дође (II, 122); Без *икакве* жалости бацих своје драге играчке у пећ (III, 177); умију боље него *икакав* доктор (III, 203); да срећно одахнем без *икакве* бригае (VI, 81).

На изучаваном језичком корпусу нијесмо забиљежили придјевске допусне замјенице сложене са *јод (јођ)*.

25. Морфолошке особености замјеница у језику међуратне приповједачке прозе Николе Лопичића махом су дијалекатски условљене и одраз су пишчеве тенденције да изврши говорну карактериза-

²⁵ Пешикан, СК-Љ, 156.

цију својих литерарних јунака и реалистично представи средину коју приказује. Многе од тих одлика препознали смо као одлику и у говорима Лопичићевог завичајног цетињског подручја и црногорских народних говора уопште, а компарирањем са стањем у језику других црногорских писаца, потврдили смо чињеницу да је Лопичић био под значајним утицајем црногорске литерарне традиције, али истовремено се у неким карактеристикама поклапа и са језиком писаца савременика. На релацији језик Лопичићевих приповједака — дијалекатски завичајни идиом, као и на релацији Лопичић — језик других црногорских писаца постоје многе заједничке али и поједине диференцијалне црте када су у питању замјенице као морфолошка категорија, које су само дио разноврсног Лопичићевог језичког потенцијала подстицајног за исцрпну лингвистичку анализу.

ИЗВОР

- [1] Лопичић Никола, *Сабрана дела* I, II, III, VI, Стручна књига, Београд, 2002.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Биговић-Глушица Рајка, *Језик Марка Миљанова*, Културно-просвјетна заједница, Подгорица, 1997.
- [2] Вујовић Лука, *Мрковићки дијалекат*, СДЗБ, књ. XVIII, Београд, 1969.
- [3] Вуковић Јован, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, Београд, 1938–1939.
- [4] Зборник радова *Дело Николе М. Лојичића*, Поседна издања књ. 7, Институт за српску културу, Приштина, 2005.
- [5] Јовановић Миодраг, *Говор Паштровића*, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2005.
- [6] Милетић Бранко, *Црмнички јовор*, СДЗБ XI, Београд, 1940.
- [7] Ненезић Соња, *Језик Николе I Пејровића*, Одјељење умјетности, књ. 20, ЦАНУ, Подгорица, 2010.
- [8] Остојић Бранислав, *Језик Пејра I Пејровића*, ЦАНУ, Титоград, 1976.
- [9] Пешикан Митар, *Староцрногорски, средњокашунски и љешански јовори*, СДЗБ, књ. XV, Београд, 1965.
- [10] Пижурица Мато, *Говор околине Колашина*, Одјељење умјетности, књ. 2, ЦАНУ, Титоград, 1981.
- [11] Радуловић Зорица, *Језик и стил Чеда Вуковића*, Унирекс, Никшић, 1994.
- [12] Радуловић Зорица, *Уједнарење именичке замјенице шћа и шћо у српском језику*, у: Пети лингвистички скуп „Бошковићеви дани”, ЦАНУ, Подгорица, 2003.
- [13] Станић Милија, *Ускочки јовор I*, СДЗБ, књ. XX, Београд, 1974.

- [14] Стевановић Михаило, *Источноцрнојорски дијалекат*, ЈФ XIII, Београд, 1933–1934.
- [15] Стевановић Михаило, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд, 1964.
- [16] Стевановић Михаило, *Сјудије и расправе о језику*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1988.
- [17] Тепавчевић Миодарка, *Језик Стефана Мићрова Љубише*, Одјељење умјетности, књ. 19, ЦАНУ, Подгорица, 2010.
- [18] Ђупић Драго, *Говор Бјеловавлића*, СДЗБ књ. XXIII, Београд, 1977.

Danijela RADOJEVIĆ

SOME MORPHOLOGICAL TRAITS OF PRONOUNS IN THE
LANGUAGE OF INTERWAR NARRATIVE PROSE NIKOLA LOPIČIĆ

Summary

This paper analyzes the most important morphological features pronoun's word in the language of narrative prose Nikola Lopičić, the leading exponent of the interwar Montenegrin literature. Displayed are the most important characteristics of noun and adjective pronouns, especially emphasizing those that deviate from the standard. Many features of this type of dialectal words are conditioned and therefore be compared with the situation in other Montenegrin speech, especially speech writer narrower native areas, but with the situation in other Montenegrin language writers, those who belong to the literary tradition and those who are part of the contemporary literary flows, thereby confirming their common and differential line.